

**ІДЕНТИЧНІСТЬ ПЕРСОНАЖІВ КРИЗЬ МОВЛЕННЄВУ ХАРАКТЕРИСТИКУ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ НАДИ ГАШИЧ «ДЕВ'ЯТЬ ЖИТТІВ ПАНІ АДЕЛИ»)**

**IDENTITY OF CHARACTERS THROUGH SPEECH CHARACTERISTICS
(BASED ON THE MATERIAL OF NADA GAŠIĆ'S NOVEL TITLED
"THE NINE LIVES OF MRS ADELE")**

Хороз Н.С.,

orcid.org/0000-0001-5013-5817

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри слов'янської філології імені професора Іларіона Свенціцького
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Василишин М.Б.,

orcid.org/0009-0006-7302-3061

кандидат філологічних наук, доцент,

*доцент кафедри слов'янської філології імені професора Іларіона Свенціцького
Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті проаналізовано особливості особистісної ідентичності головної героїні роману сучасної хорватської письменниці Нади Гашич «Дев'ять життів пані Адели». Мовленнєвий портрет є складовою частиною образу персонажа у цілому, його психологічного профілю, важливим засобом поетики характеротворення. Отож, одним із провідних елементів, які використовуються під час побудови мовленнєвого портрета, є взаємозв'язок мови героя та його характеру. Така характеристика чи не найскладнішим і найважливішим прийомом розкриття образу.

Загальна манера розмовляти, вживання в мовленні сталих висловів, жаргонізмів, вкраплень іншомовних слів тощо часто можуть більше розповісти про героя твору, ніж безпосередній опис, який подав автор.

Мовлення героїні роману Нади Гашич «Дев'ять життів пані Адели» є її своєрідною характеристикою й водночас розкриває інтенції авторки.

У результаті дослідження було встановлено, що мовленнєвий портрет пані Адели із роману Нади Гашич «Дев'ять життів пані Адели» є дуже промовистим і дає можливість сформувати уявлення про неї як персонажа, а відтак є важливою композиційною частиною усього тексту. Наді Гашич вдалося створити дуже непростий та суперечливий образ. Мова, якою розмовляє пані Адела, є її диференційною рисою. Вона здебільшого послуговується загребською (пургерською) говіркою кайкавського діалекту (вдаючись часом до вживання просторіччя та фразеологізмів), характерною для певного кола загребців, тож вона певним чином визначає Аделу класово (як старосвітську корінну мешканку столичного міста, яка любить елегантно вдягатися і гарно виглядати). Мовленнєвий аналіз також дозволив охарактеризувати героїню особистісно (як зверхню, примхливу маніпуляторку) та соціально (попри нестерпний характер, пані Адела є вразливою, самотньою старенькою, яка прагне любові). Загалом, мова пані Адели як стилістично маркований засіб вербального вираження думок, почуттів тощо є компонентом персонажа роману Нади Гашич.

Ключові слова: Нада Гашич, мовленнєва характеристика, ідентичність, загребська говірка, стилістично маркована лексика.

The peculiarities of the personal identity of the main character in a novel titled «The Nine Lives of Mrs. Adele» by the Croatian writer Nada Gašić are analyzed in the article. Speech representation is an integral part of the image of the personage as a whole, a component of his psychological profile, an important means of the poetics for character creation. So, one of the leading elements used in speech representation is the interrelation between the hero's language and his personality. Such characteristics are perhaps the most difficult and most important means of revealing the character's personality.

The general manner of speaking, using fixed expressions, jargon, interspersed foreign words, etc. can often tell more about the hero of the work than the direct description provided by the author.

The speech of the heroine of Nada Gašić's novel titled «The Nine Lives of Mrs. Adele» is her unique feature and at the same time reveals the author's intentions.

As a result of the research, it was established that the speech representation of Mrs. Adele in a novel titled «The Nine Lives of Mrs. Adele» by Nada Gašić is very eloquent and gives an opportunity to perceive her as a character, and therefore is an important part of the entire composition. Nada Gašić managed to create a very difficult and controversial character. The language Mrs. Adele speaks is her distinguishing feature. She mostly uses the Zagreb (Purger) dialect of the Kajkavian one (sometimes resorting to the use of colloquialisms and idioms), which is characteristic for a certain circle of Zagreb residents, so she in a certain way defines Adele in terms of class (as an old-world native inhabitant of the capital city who likes to dress elegantly and look good). Speech analysis also made it possible to characterize the heroine from individual (as a superior, capricious manipulator) and from social point of view (despite her unbearable character, Mrs. Adele is a vulnerable, lonely old woman who longs for love). In general, Ms. Adele's language as a stylistically marked means of verbal expression of thoughts, feelings, etc. is a component of the main character in a novel by Nada Gašić.

Key words: Nada Gašić, speech representation, identity, Zagreb dialect, stylistically marked vocabulary.

Постановка проблеми. Під час читання твору ми не лише зримо уявляємо героя, а й чуємо його мову з усіма її індивідуальними особливостями, тобто сприймаємо те, що в літературознавстві називають мовленнєвою характеристикою героя. Мова персонажа повною мірою розкриває його внутрішній світ, емоційний стан, спосіб життя і ставлення до оточення, наділяє індивідуальними особливостями та певними характерними рисами. У мові відбиваються психологічні та інтелектуальні, емоційні й соціальні параметри особистості. Таким чином, мовленнєва характеристика – складова характеристики персонажа, що містить у собі його манеру говорити, улюблені інтонації, мовні звороти, словниковий запас та артикуляційні особливості. Відмінність у мові окремої людини зумовлюється і рівнем її освіченості, і світоглядом, і віком, і місцевими мовними впливами, і настроєм, і душевним станом певної миті, і талантом. Усю сукупність оцих особливостей письменник має передати лише одним засобом – через слова та поєднання їх у речення. Роман Нади Гашич «Дев'ять життів пані Адели» є надзвичайно колоритним із точки зору мовлення персонажів. Аналіз мовленнєвої характеристики головної героїні роману хорватської письменниці Нади Гашич дав змогу відстежити особливості її особистісної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із творчістю сучасної хорватської письменниці Нади Гашич, твори якої у Хорватії стали справжніми літературними бестселлерами, український читач уже знайомий. Посприяли цьому переклади українською кількох її романів. Однак поетика творчості Нади Гашич залишається актуальною і маловивченою. Деякі аспекти її творчості досліджували хорватські літературознавці С. Шокац, П. Павличич, А. Ковачич, М. Єргович. Також романи хорватської письменниці були темами наукових розвідок українських літературознавиць А. Татаренко і Г. Улюри. Однак питання ідентичності персонажів романів Нади Гашич через їхні мовленнєві особливості досі не були предметом вивчення.

Метою дослідження є аналіз особливостей особистісної ідентичності головної героїні роману хорватської письменниці Нади Гашич «Дев'ять життів пані Адели» крізь її мовленнєву характеристику.

Виклад основного матеріалу. Уявний світ, створений письменником, постає як складна система художніх образів, яка і формує відповідне ставлення читача до описуваних в творі подій та персонажів. Складниками такої сис-

теми є образи конкретних персонажів твору, що, своєю чергою, є комплексами характеристик: авторського опису зовнішності, рис характеру та поведінки героя тощо. В художньому творі авторський опис персонажа на противагу живопису, де задум митця здійснюється лише за допомогою зовнішнього зображення, є лише одним із засобів його портретної характеристики. Важливим чинником створення образу персонажа в такому випадку стає мовленнєва характеристика героя, тобто симулювання можливих його реплік у різних комунікативних ситуаціях.

Репродукція особливостей мовлення персонажа без авторського коментаря стає прямим джерелом інформації для читача. Сприймаючи мовлення героя, читач не тільки звертає увагу на пряме значення того, що той виголосив, але й усвідомлює підтекст реплік, розуміє, чому, з якою метою їх вимовлено. Представлення у творі реплік героя без авторських коментарів дозволяє читачеві скласти власне враження про персонажа та сформувати своє до нього ставлення [2].

Хорватську письменницю Надю Гашич (1950) називають «найбільш загребською письменницею», Загреб виступає головним героєм усієї літературної творчості письменниці – в усіх творах вона описує його закутки, вулиці, райони, а також його мешканців у переломні і критичні моменти життя міста. Щоби зрозуміти особливості говірки загребців, слід звернутися до історії міста. За часів середньовіччя Загреб ще не було. Фортеці Градець і Каптол розміщувалися кожна на окремій горі, у них мешкали шляхтичі й ремісники. Бідні селяни не мали цього привілею, жили в селах довкола цих двох укріплених поселень, покинуті на милість варварів. У XIII столітті територію сучасного Загреба спустошили татари. Король Бела IV побачив необхідність заселити її, тож запросив селян, ремісників і торговців із дружньої Німецької імперії. З імміграцією німецького населення на території теперішнього Загреба поширилася німецька мова, яка протягом наступних століть мала великий вплив не лише на загребську говірку, але й на хорватську літературну мову.

У фортецях мешкали ремісники і купці. «Фортеця» німецькою – *Bürg*, а людина, яка в ній живе, – *Bürger*. Із часом слово видозмінилося і почало звучати як «*purger*». Таким чином, пургерами первісно називали містян.

Пургер (хорв. *purger*) у Хорватській енциклопедії має кілька значень: 1) міщанин (від нім. *Bürg* – *місто*, *Bürger* – мешканець міста), член міської громади (передовсім у середньовіччі і на початку

нового віку), яка в цілому є юридичним суб'єктом. 2) мешканець середньовічного Загреба; загалом назва загребців... 3) зниж., міщанин, філістер [5].

Тож пургерами почали називати людей, щонайменше три генерації яких народилися і проживали в Загребі. Первинне вживання поняття «пургер» стосувалося поважних, здебільшого заможних містян шляхетного походження (так званого «панства») із вишуканими манерами.

Тепер пургерська говірка вирізняє здебільшого населення старшого віку, яке мешкає у Загребі. Велика кількість німецьких слів, характерних для справжньої пургерської говірки, архаїзувалася і вийшла з ужитку, їх замінили слова з інших мов або літературної хорватської мови. Тепер справжніми пургерами здебільшого називають людей старшого віку, елегантно одягнених, які дотримуються вишуканого старосвітського етикету.

Про головну героїню роману Нади Гашич «Дев'ять життів пані Адели» читач чимало дізнається з діалогів і монологів протагоністів твору. Пані Адела Премець – досить жвава вісімдесятирічна жінка з центру Загреба, тобто типова пургерка, пенсіонерка (про її освіту, професію, колишнє місце роботи у тексті не згадується), вдова (поховала своїх двох чоловіків), бездітна. Покійний чоловік залишив їй чималий спадок – квартиру в центрі міста, відпочинковий будиночок на узбережжі, гробівець на престижному столичному кладовищі тощо, вона підтримує зв'язки з двома племінниками покійного чоловіка – Весною і Томо та кількома подругами. Пані Премець має ясний розум, вміло маніпулює племінниками, адже знає, що вони прагнуть отримати щедрий спадок від своєї тітки, а тому мусять бути завжди готові допомогти їй і виконати її забаганки. Мало не кожного дня Адела переписує свій заповіт, тож тримає родичів у постійній напрузі та зберігає інтригу.

Пані Адела здебільшого послуговується загребською (пургерською) говіркою кайкавського діалекту (із родичами, подругами, поліцією). Заголовок кожного розділу містить характерні для пургерської говірки демінутиви (*pusica, šetnjica, frizurica, klupica, knedlička, zahvalica, opravica, tortica*).

Можна було би стверджувати, що пані Адела на позір – старосвітська пургерка, яка любить елегантно вдягатися і виглядати (до прикладу, нарікає на Міністра охорони здоров'я за заходи безпеки під час пандемії коронавірусу, через які набрала зайвої ваги і не влазить у свою елегантну сукню).

Про старосвітськість пані Адели свідчать її уявлення, скажімо, про те, що «*frizer za dame*» –

це одне, а «*frizer za gospodu*» – щось геть інше, з огидою згадує й про «*one treće*». Вона взагалі не визнає новітніх трендів у іменах, тому сина племінниці Весни вперто знеособлено називає «*malički*», а не Ноа.

Однак Аделине мовлення (особливо монологічне) аж ніяк не можна назвати вишуканим. Часто воно присмачене просторічними словами та фразеологізмами (*drek, vrak, otići k vragu, dati frišku figu*).

Адела переходить на сяку-таку літературну мову, або радше штокавщину, лише коли зустрічає біля вокзалу хлопчика-переселенця з Боснії і Герцеговини, (бо розуміє, що він, мабуть, не збагне місцевої говірки), а також коли пише офіційного листа міському голові і листа до Міністра охорони здоров'я. До того ж, вона намагається спілкуватися літературною мовою з лікарем. У мить глибокого потрясіння теж переходить на штокавщину: «*Meni je netko zatresao krevet – s prizvukom dubinske prepasti u glasu ponovila je još glasnije na svima razumljivoj štokavici*» [4, с. 114].

Для Адели характерні типові для літніх людей риси: вона не вміє користуватися комп'ютером, інтернетом, не може засвоїти новомодних слів / неологізмів іншомовного походження, тому перекидує їх, надає їм невластивого значення, пам'ятає усі попередні назви вулиць, які багато разів перейменовували, крім теперішньої, боїться велосипедистів і самокатників, розмовляє сама зі собою. Про пані Аделу хорватський письменник і критик Міленко Єргович зазначає так: «*Вона неабияк захоплена написанням заповіту, а фактично шантажем потенційних спадкоємців. ... Замість кримінального трилера, ... розгортається соціальний роман, душевна сага упродовж усього кількох кроків, роман про Загреб – один з найкрасивіших, і, можливо, передусім, це роман про старість*» [6].

Оскільки мовлення є і засобом, і формою спілкування, воно безпосередньо пов'язане з психічними властивостями і станами особистості (прояв почуттів: настрої, афекти, ейфорія, тривога, фрустрація та ін.; вияв уваги: зосередженість, неухважність; вияв волі, рішучість, розгубленість, зібраність; вияв мислення: сумнів, впевненість; вияв уяви: мрії та ін. Такі вияви є відносно статичними моментами у психіці індивіда й безпосередньо по-різному виражаються в мовленні [3, с. 9]. Наведімо лише деякі з прикладів мовних виявів особистісних характеристик Адели, адже роман рясно пересипаний її численними монологами, у яких вона часто хвалить себе: «*Dobro je da nikog nisam nazvala,*

samo bi me ismijali» [4, с. 117], картає і сварить: «*Adela, Adela, pa ni kavu više ne znaš skuhati kak spada»* [4, с. 113], «*Ma, daj Adela, dojdi k sebi! Ak nema nikoga u stanu, tek to bi se pročulo po kvartu. Adela, dojdi k sebi!*» [4, с. 115], «*Joj Adela, joj tebi Adela! Bedača stara... Joj, Adela!*» [4, с. 194], часто також натрапляємо на монологи, які свідчать про самоспонування до дії: «*Od sedenja niko još nikakvu sreču ni videl, odi ti Adela van! Dosta te je ona korona držala na stolcu. To ti je sve od toga Covida i od Stožera za obranu. Odi van!*» [4, с. 118], «*Ne buju oni tebe, aaa, ne! Ne daj se, Adela! Čuješ, ne daj se, Adela!*» [4, с. 195], також Адела часто дискутує сама зі собою: «*Ma da se i javi, a ne bude, rekel bi mi da nazovem policiju. Da nazovem Vesnu, njen bi muž rekel da se prvo upoznam s lopovima»* [4, с. 115], підбадьорює: «*A, ne budeš ti mene. Ne!*» [4, с. 115], чи активно коментує події, людей, висловлює враження, емоції тощо. З тих коментарів читач безпосередньо дізнається про Аделине ставлення до родичів, подруг, сусідів, велосипедистів, представників влади та ін. Мова пані Адели у романі є також інтонаційно різною (від хвилювання під час примірки нової мари-нарки інтонація її голосу стала молодою, такою, яку назавжди зберігають люди, які в юності відчували себе красивими).

Пані Адела не любить дітей, мабуть, тому, що своїх не має, і себе таким чином заспокоює, що вони їй не потрібні. Однак своїми детальними біографічними фактами, починаючи від дитинства і закінчуючи сьогоденням, Адела ділиться саме з хлопчиком з Боснії. Очевидно, непроста родинна історія дитини розчулює Аделу, і вона розкривається. Так, у дитинстві Адела понад усе любила подорожувати з батьками потягом, подорожі завжди були цікавими і веселими. Тепер вона не любить вокзалів, адже в юності пережила драму, марно очікуючи на ньому людину, яка так і не прибула. Адела розповідає хлопчику про самотність і непотрібність, які її пригнічують, попри те, що має «своїх» (тобто родичів). У спілкуванні з хлопчиком вона на диво турботлива і співчутлива:

«*A, sad ti meni reci, što ti radiš tu, na kolodvoru? To je opasno za djecu»* [4, с. 84]. «*Sad te ključeve i mobilni odmah metni pod majicu. Vidiš, tata se i toga boji da ti to netko ne bi uzeo. A onda, polako doma. Dobro? Jel znaš doći sam doma, ili da nazovemo tatu?»* [4, с. 87]

«*– Dobro, zlato, nemoj se ništa bojati, ali obećaj da više ne budeš sam dolazio na kolodvor. I obećaj da ćeš se ostati igrati s djecom. Kako oni, tako i ti. Dobro?*

Dječak je gurnuo ključeve i mobitel pod majicu, zamislio se, pa ponovo obukao jaknu.

– *I kad budeš imao svoju djecu, budi dobar otac. I to obećaj. Dobro? I nađi si dobru ženu»* [4, с. 87].

Особливий вияв туги і самотності прочитується в Аделиному монолозі про враження від відвідин занедбаного будинку для престарілих: «*Pa, dobro, kao jače zapušteni hotel. Pa dobro... Nije to ni tak nova zgrada. Kak je, tak je. Možda budu obnovili? ... Je, i ovi na prvim katovima s ove strane, imaju jako, jako lepi pogled. Kak ne. Na svoju budućnost, valda. ... Adela, za prvi put ti je dosta. I to je već nešto da si uopće ušla u Dom. I to ti je šok, kak bi se reklo»* [4, с. 121]. «*Adela, ne daj se još malo! Izdrži kolko možeš, vidiš kaj te čeka. Nemoj ići doma sedeti pred televizijom! Odi se još malo prošetati, odi se z nekim razgovarati»* [4, с. 123].

Пані Адела постійно бореться із самотністю, це особливо очевидно тоді, коли вона розмовляє сама зі собою, з воронами, тюльпаном, котом. Справжній зв'язок встановила не з родичами і не з подругами, а з незнайомцями – уже згаданим хлопчиком на вокзалі і жінкою на лавці, в якій сильно постраждав будинок під час землетрусу. Саме з ними вона відчула себе потрібною (врятувала хлопчика від поліції і вислухала жінку). А у ставленні родичів до себе вона відчувала лише їхню жагу до її спадщини.

Пік прояву самотності спостерігаємо, коли Адела слухає пісню Елвіса Преслі «*Are you lonesome tonight»*, яка змушує її плакати від жалю до себе.

Крім того, зі спілкування пані Адели з її племінниками та іншими родичами, а також із діалогів родичів між собою дізнаємося, що взаємповага і любов між ними уявні (пані Адела, звертаючись до них, постійно вживає пестливі слова «*zlato»*, «*zlato tetino»*, «*dragi moji»*), а племінники у спілкуванні з тіткою переходять на її говірку, намагаючись їй догодити; коли котромусь із племінників спадає на гадку якась гарна ідея, пов'язана з Аделою, він обов'язково наголошує на тому, що ідея саме його (як у випадку, коли Томо запропонував організувати Аделин день народження). Однак це лише видимість близьких стосунків. Родичі вважають пані Аделу егоїстичною, владною, хитрою, шахраюватою, маніпулятивною і жадібною особою, охочою до алкоголю. Пані Адела ж уважає племінників не здатними ні на що корисне людьми, ласими до грошей, які тільки й чекають її смерті, аби домогтися спадку. Після конфлікту з одним із племінників, Адела телефонує до іншого. Критикує того з племінників, з яким щойно посварилася. Водночас родичі

її щиро й до сліз зворушують, коли вирішують організувати святкування її дня народження.

Не найкращими виявляються й Аделіні стосунки з подругами. Якщо спершу читач стає свідком щирих, теплих, приятельських, співчутливих взаємовідносин (щира туга за померлою товаришкою Іванкою, миле спілкування з подругою Бібою), то згодом бачить, що вони удавані (Аделіні подруги потай записалися до будинку для престарілих, не бажаючи там Аделиного товариства. Адела, глибоко вражена такою зрадою подруг, реагує злісно, саркастично, агресивно, ображає обох подруг, згадує їхні старі «гріхи») [4, с. 138–140].

Із Аделиних монологів та діалогів читач виявляє, що вона – вічно незадоволена буркотунка і мізантропка. Вона не любить сусідів, родичів, велосипедистів, не ладнає з подругами, критикує владу, постійно має зауваження до всіх і всього.

Зі змісту роману очевидно, що Адела – маніпуляторка, яка не гидує жодними методами аби досягти своєї мети чи реалізувати свій задум. Її жертвами стають племінники Весна і Томо, перукарка, гості-відпочивальники та ін.:

«Iza nje su bila dva braka; prvi davno, a drugi nedavno ugašen konačnim odlaskom supruga kojega je, za njegova života, kinjila i gnjavila, a nakon smrti poštovala i voljela skupa s naslijede- nom grobnicom u mirogojskim Arkadama, vikendicom u Crikvenici, popriličnom ušteđevinom i stanom od sto kvadrata u Bauerovoj ulici. Voljela je u taj svoj stan povremeno pozivati svoje najdraže i promatrati kome od njih oči nemirno lutaju, pa bi baš toga koji je vrludao pogledom po stanu već sutradan namamila na čaj u dvoje i obećava- la da će njoj, ili njemu, ostaviti i stan i ušteđevinu koju je, kako je to govorila, čuvala za crne dane. Kako bi sve bilo uvjerljivije dodavala bi: A o ostalom se budemo dogovorili» [4, с. 29].

Зрештою, пані Адела вдається до шахрайства, коли пише листа міському голові, обманує, що землетрус завдав її майну шкоди і просить відшкодування за розбитий нібито внаслідок землетрусу дорогий коньяк.

Адела часто буває іронічною, мстивою і злостивою, про що свідчать деякі з ілюстративних цитат роману:

«Nadam se da vozi mercedes, a ne ko njegov otac... – Adela je pokušala biti ironična, ali je odmah postala i ona oprezna, pa je prekinula rečenicu; znala je da Vesna ima grani- cu preko koje, obično, nije dala» [4, с. 69].

«Adela, naviknuta na dugogodišnje komplimente kako joj nitko ne bi dao ni šezdeset, ni sedamdeset,

kamoli ne- sretnih osamdeset... progutala je uvredu» [4, с. 38].

«Adelu je ova mladenka bolno ubola. Nije znala odakle je Danica izvukla ovu riječ...» [4, с. 38]

«– Ovak: ne preskakati ni jedan jedini obrok, znači uredno jesti pet put dnevno, obilno. A svaki, ali svaki obrok, završi- ti s malom žličicom dobre domaće svinjske masti, čašicom najboljeg francuskog konjaka i s velikom jušnom žlicom meda–pomno je u ogledalu pratila lica žena» [4, с. 41].

Користолюбство і марнославство Пані Адели, приміром, бачимо з розмови з племінниками, коли вона вимагає, щоби на її могилі був золотий хрест:

«– Hoću zlatni križ.

Praznu tišinu prekinula je Vesna.

– Teta...

– Teta – nastavio je za njom Tomica–na našoj grobnici takav križ, zlatni križ, uopće ne paše. Nemoj se srditi, ja bi prvo pozval staričara da provjeri statiku groba i križa, a onda se možemo razgovarati o novom križu. Ali zlatni, nikako.

– Zlatni, nikako–odvažila se Vesna.

– A zakaj ne? Ak može onaj drugi glavni križ na groblju biti zlatni, ak može katedrala imati nove zlatne križeve, zakaj moja grobnica, ne bi mogla imati zlatni križ?» [4, с. 67–68].

Водночас Адела меланхолійна, виявляє природний жаль за колишніми часами:

«– A znaš, zlato, da sam ja cijeloga života voljela putova- ti vlakom. Cijeloga života. Nekad ti se putovalo satima i satima. Do Rijeke se putovalo cijelu noć, a do Splita cijelu noć i bok zna koliko još. Uvijek se kasnilo. Ali roditelji su nosili puno hrane, pohali su se piceki, pekli su se kolači, u zelenim staklenim flašama nosila se voda, pa kad se popi- je, muški su na stanicama trčali na pumpu, po frišku vodu. Poneki je bome i ostao, ali bi nekako došao do Splita. Bilo je svega... Pogle! – pokazala je u smjeru Botaničkoga vrta – mi smo, djeca, tražili jesti kad bi vlak tek prošao Botanički. A poslije se pjevalo. Ne samo mi, djeca, nego i odrasli. Poznati i nepoznati. Dugo se pjevalo u vlakovima – zastala je: – A poslije više nije. Zapravo ne znam kad se prestalo pjevati» [4, с. 85–86].

Пані Адела також виявляє інтерес до чоловіків. Об'єктом її симпатії є Міністр охорони здоров'я, звіти якого щодо епідеміологічної ситуації в країні вона слухає щоранку, милується чоловіком, називаючи справжнім джентльменом і примовляючи: *jako, jako feš muškarac, jako privlačan, jako* [4, с. 22], на початку навіть має намір залишити йому у спадок усе своє майно.

Попри велику кількість негативних рис, пані Адела крізь призму мовлення постає вразли-

вою, самотньою жінкою, яка прагне любові найближчих людей, але боляче усвідомлює свою непотрібність: «*A tako, zlato, djece nisam imala, muževi, zapravo muž je umro, prijatelji polako odlaze zauvijek, a drugima ni-sam važna – Adela je povjerovala u svoju izjavu i čula suze u svom glasu*» [4, с. 85].

Адела до глибини душі любить своє місто, про що свідчить, зокрема, її розпач, коли вона побачила пошкоджений кафедральний собор після землетрусу: «*Majko Božja Bistrička, Majko Božja! Pa na televiziji to ne zglada tak ko u živo. Ne zglada tak... nesretno*» [4, с. 52] чи зруйновану трамвайну колію: «*Jojoj, deca, joj ljudi dragi, počistite te tračnice, već su počele hrđati, ne dajte štreku, trava je počela nicati, gotov nam je Zagreb ak trava počne nicati tam gde joj nije mesto! Čistite to, čupajte korov, glancajte, ljudi draagiii! Čistite, ne dajteee!*» [4, с. 55].

Наді Гашич вдалося створити дуже непростий та суперечливий образ. Маючи мету, а вона її має завжди, пані Адела ні перед чим не зупиняється: маніпулює людьми, як шаховими фігурами, і зазвичай досягає усього, що собі задумала. Найбільше це відчувають її племінники, які змушені під постійною загрозою виключення із заповіту виконувати всі її забаганки. Тим не менш, незважаючи на всю свою примхливість, маніпулятивність і егоїзм, що іноді зводять з розуму навіть читача, пані Адела загалом непогана людина, яка викликає щирий жаль. Підрунтям усіх її вчинків

є потреба в любові, особливо близьких людей, а натомість вона відчуває лише самотність і розгубленість через наближення неминучого кінця.

Висновки. Мовленнєвий портрет персонажа роману є одним із провідних засобів поетики характеротворення, він визначається як засіб художнього зображення героя, що полягає у підборі особливих для кожної дійової особи літературного твору слів, висловлювань і мовленнєвих зворотів. Він, зрештою, є частиною мовної особистості й самого автора художнього твору. Мовленнєвий портрет пані Адели із роману Нади Гашич «Дев'ять життів пані Адели» дозволяє читачеві сформулювати своє уявлення про неї як персонажа. Мова, якою розмовляє пані Адела, є її диференційною рисою. Вона здебільшого послуговується загребською (пургерською) говіркою кайкавського діалекту, яка сьогодні характерна лише для корінних загребців старшого покоління, старосвітських людей з вишуканими манерами. Однак Адела часом виходить за рамки старосвітської дами, вдаючись до вживання просторіччя та не надто витонченого поведіння. Аделине мовлення характеризує її особистісно (як зверхню, примхлива маніпуляторку) та соціально (як вразливу, самотню стареньку, яка прагне любові близьких), воно як стилістично маркований вербальний засіб створення образу персонажа є особливо важливою компонентою побудови роману Нади Гашич.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лисиченко Т. Ю. Мовленнєвий паспорт особистості як основа творення художнього образу: граматики та поетика помилок. *Лінгвістичні дослідження*. 2017. Вип. 46. С. 107–118.
2. Образцова О. М. Мовленнєва характеристика персонажу художнього твору як перекладацька проблема. *Одеський лінгвістичний вісник*. Випуск 6. Одеса: НУ ОЮА, 2015. С. 84–89.
3. Психологія мовлення і психолінгвістика. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Калмикова Л.О. та ін.; за ред. Л.О. Калмикової. К.: Переяслав Хмельницький педагогічний інститут, «Фенікс», 2008. 245 с. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/05/Kalmykova_Psykholohiia-movlennia-i-psykholinhvistyka.pdf (дата звернення: 17.04.2024).
4. Gašić N. *Devet života gospođe Alede*. Zagreb: Sandorf, 2021. 219 s.
5. Hrvatska enciklopedija: веб-сайт. URL: <https://enciklopedija.hr> (дата звернення: 23.04.2024).
6. Jergović M. *Knjiga Nade Gašić nije lažni Rolex suvremene hrvatske književnosti*: URL: <https://express.24sata.hr/kultura/ovo-nije-lazni-rolex-nase-suvremene-knjizevnosti-25097> (дата звернення: 18.04.2024).